

¹
 Njegove svete ozhi
 so salite od kerui
 Obrasima sapluvan
 Ovanter je od njega pobran
²
 Ves isgaishlan ima shvat
 Sude je delajo shpat
 Neja uje od kasti
 Uje je plavu od kerui
³
 Ali she te tega navesti
 Toje kusu is Necepi
 Sov ozheta Nebeshkiga
 Kerterpi sa greshnika
⁴
 O Greshnik poglej ga te
 Kaj on deji sa te terpi
 Na feran je nagnu glavo
 Kronaga ubode u ramo
⁵
 On na svetu uje feran
 Lepo pira inu shini
 Oziran je sleji lepo
 So suop radex po keruijo.

⁶
 On upije shejen sem
 O moj greshnik pojdi sem
 Kaj te mene sapustish
 Meni taku shujo furiish
⁷
 Njega smert na prostija
 Se tatrnam tega kisha
 Sa pijax ho mo davo
 Shauz inu jejeje smeshano
⁸
 Predem s tega sveta gre
 Prosi sa jurashnik
 Ozha odpuisti jem
 To kaj delajo naveclo
⁹
 Mlo fhtimo veni spusti
 She kax heta gavori
 Shaj me sapustishi tohu
 Sej je uje dopaunena
¹⁰
 Mat pod kisham fcaje
 Poannesu jo is rozi
 Umerje s nagneno glavo
 Kido ho shuntaw shaloft to
¹¹
 Stillel je je terdas temma

Pesem od gore Kalovarije v Rokopisu iz Kokre. Rok Valjavec, Kokra. Foto Matija Ogrin.

dr. Matija Ogrin

PESEM OD GORE KALVARIJE V ROKOPISU IZ KOKRE

Ob vijugavem toku reke Kokre je v tesni dolini pod pobočji Grintovca in Koč-
ne tekla ena najstarejših poti med Kranjsko in Koroško. Ob tej poti je že v sre-
dnjem veku nastala vas samotnih kmetij, razloženih po bregeh, ki ji je reka Kokra
dala svoje ime. Že Jezersko je sodilo k zgodovinski deželi Koroški, na drugi strani
Jezerskega vrha pa se cesta v strmih ključih spušča proti Kapli, danes Železni Ka-
pli. Kokra torej izvira tako rekoč na Koroškem. Tam je bil na severni strani hri-
bov doma znameniti *Kapelski pasijon*, obsežna pasijonska igra iz treh predstav,
ki je nastala v daljšem loku časa, od 17. do konca 18. stoletja. Ko se s Koroške
in Jezerskega spuščamo skozi tésen reke Kokre proti Kranjski, se nam pri Pred-
dvoru pogled odpre v vedre širjave Kranjsko-Sorškega polja. Tam, v Preddvoru,
je bil doma bukovnik, pravcati vedež - samouk Matija Naglič (1799–1854), ki je
ustvaril izjemno obsežen opus prepisov starejših slovenskih baročnih besedil in
izpiskov iz njih, ki bi bili lahko cenjen študijski pripomoček tedanjega učenjaka.
V okolici Preddvora je živelo več rodov Valjavcev, med njimi pesnik in jezikoslo-
vec Matija Valjavec (1831–1897). Še pred njim je tu živel bukovnik Janez Valja-
vec, o katerem imamo le en, toda pomemben podatek: pri njem se je ohranil in
se po njem tudi imenuje eden od prepisov rokopisa o Antikristu, ki naj bi ga leta
1767 po nemški predlogi priredil in poslovenil koroški bukovnik Matija Žegar
(1734–1798). Valjavčev rokopis Antikrista je verjetno najstarejši izmed ohranje-
nih, vsekakor izvira s Koroške in je bržčas najbolj pristen ohranjen prepis prvo-
tnege Žegarjevega rokopisa. Hrani ga Arhiv Republike Slovenije, podrobneje je
opisan v *Registru rokopisov slovenskega slovstva* na spletu (Ms 38).

Na eni strani je torej Koroška s Kaplo, na drugi strani Kranjska s Preddvorom;
na obeh straneh množica slovenskih rokopisnih besedil 18. stoletja. Vmes med
obema – reka Kokra in vas Kokra s srednjeveško, zdaj baročno cerkvijo Marije
Brezmadežne. Ni čudno, da se je prav v Kokri, v kraju, skozi katerega so potovala
številna slovenska besedila, ohranil vsaj en rokopis. To je pesmarica ali pesemska
zbirka iz leta 1834.

Imenujemo ga *Rokopis iz Kokre*, kjer ga je sedanji lastnik našel v zabojniku z
gradbenimi odpadki ob rušenju neke stare hiše. Tako je rokopis rešil dobesedno
z odpada. Toda z njim ni rešil le starega zvezka iz 52 listov; rešil je neki svet:

ohranil je duhovno izkustvo nekega rodu ali več rodov ob božičnih praznikih, ob Marijinih godovnih dneh in božjih poteh, ob Svetem telesu. Tudi ta rokopis je podrobneje opisan v omenjenem *Registru rokopisov* (rrss.manuscripta.zrc-sazu.si, Ms 120).

Nekaj začetnih strani je izgubljenih. Prvi del rokopisa na 23 listih hrani 16 božičnih pesmi. Je celo datiran: božični del je bil dokončan 4. septembra 1834, podpisal ga je J. K., dijak 2. letnika filozofije, tj. humanitetnih predmetov na ljubljanskem liceju, mladenič torej, ki je obiskoval licej dobro desetletje za Prešernom in Slomškom.

Ta dijak je napisal nato še drugi del rokopisa, v njem je 23 pesmi na 29 ohranjenih listih, vrstijo se velikonočne, pasijonske in katehetične pesmi, največ je evharističnih in Marijinih. Njegova urejena pisava že nakazuje resnega odraslega moža; površen pogled bi zato ocenil rokopis kot enega značilnih besedil stroge postjožefinske ere s primesmi suhega moralnega rigorizma, ki je zatrla baročno kulturo in večino njenih slovenskih besedil.

Vendar ni tako. Že v prvem delu rokopisa izmed 16 daljših božičnih pesmi vsaj nekatere izvirajo iz baročne dobe, četudi so bile pozneje predelane. Nekaj je napisanih celo v dramatizirani obliki, tako da po eno kitico kot dramsko repliko izmenjaje govorijo sv. Jožef, Marija ali pastirci. Nekatere od teh dramskih prizorov, ki bi sodili tudi v zgodovino slovenske dramatike, odlikuje prisrčna toplina, ki je v hladno 19. stoletje zelo verjetno prisijala iz baročnega obdobja.

Podobno smemo sklepati za nekatere Marijine pesmi v tem rokopisu. Med njimi je božjepotna pesem za romanje na Šmarno goro v vodiški župniji pri Ljubljani, ki se zdi precej poškodovana, verjetno zaradi pogostega prepisovanja, toda iz nje izvemo, da so jo peli člani rožnovenske bratovščine, torej izvira iz 17. ali 18. stoletja. Morda najlepša med marijanskimi pesmimi tega rokopisa je Pesem od Marije Divice, ki v petih sedemvrstičnih kiticah razvija srednjeveški topos Marije kot rože v nebeškem vrtu. Pesem je zelo lirična in s pesniškim podobjem upesnjuje Marijino povezanost s Sveto Trojico:

Maria žlahtna gartroža
iz nébeškiga gartelna,
Bog Oča te je vsadu,
Sveti Duh je gartnar biv,
Sveti Duh obsenču te,
iz tebe Bog Sin cveté
iz tebe Bog Sin cveté.

Takšna globlja doživljajska razsežnost spremlja tudi pasijonsko Pesem od gore Kalovarije, kot se glasi naslov 16 kitic dolge pesmi iz rimanih štirivrstičnic. Njena resnobna varčnost, njen redkobesedni slog že sam nakazuje, da prihaja iz zgodnejših obdobj. Strnjenost in drastična kratkost v izražanju 3., 4. in 5. kitice nedvomno izhajajo iz neokrnjenega starega izročila.

In res, ta pasijonska pesem je imela dolgo življenje, razprostranjeno po širnem slovenskem prostoru. Prvi jo je v tisku objavil Matija Majar dobro desetletje po nastanku našega rokopisa (*Pesmarica cerkevna*, 1846, str. 69), kjer pravi, da mu je ta pesem znana »iz Rožeka in iz Radiš na Koroškim; od sv. Jošta [pri Kranju] in iz Ribnice na Krajnskim; iz Kastanjevice [pri Gorici] in iz nemških Rutov na Goriškim«. Že z evidenco, ki je nastala iz Majarjevih počitniških popotovanj in je bila torej omejena, je Majar lahko pokazal, da je bila pesem tedaj znana v obširnem slovenskem prostoru Koroške, Kranjske in Goriške. Karel Štrekelj je pozneje v *Slovenskih narodnih pesmih* to pesem objavil z uredniškim naslovom »Jezus križan« v dveh inačicah: prva je prevzeta po Majarju, drugo je dobil iz »ribniške doline« (SNP 3, št. 6440, 6441), v opombah navaja še dve inačici z Oblok v Baški dolini pri Tolminu. Ena od njiju ima prav to nenavadno obliko krajevnega imena, kakor naša: *Kalovarija*. Lahko je nastala kot popačenje preprostim ljudem neznanega krajevnega imena; lahko pa se je »o« vrnil tudi kot sredstvo verzno-ritmičnega oblikovanja v nam neznanem napevu te pesmi.

Pesem je v ljudskih inačicah krajša: v Majarjevi ima 9 kitic, Štrekljeva ribniška inačica, ki je bolj poškodovana, ima 7 kitic. Nekatera mesta so v Majarjevi inačici ohranjena v bolj čisti obliki, kakor ta z drastično primero o križu kot Jezusovi postelji z dvema nežnima pomanjševalnicama, ki le stopnjujeta krutost prizora:

Njegova smrtna postelca
Je tram križa težkega,
Njegova pa zaglavšnica
Je bla nja desna ramica.

Majarjeva inačica se konča tam, kjer se v naši inačici iz Kokre konča 14. kitica – z jokom ustvarjenih bitij ob Stvarnikovi smrti. Tam je resnični konec stare ljudske pesmi. Naša inačica ima nato še dve kitici, dodani brez dvoma šele v 19. stoletju; toda služita nam lahko le kot dober primer, da verska kultura racionalistične dobe ni bila enakovreden sopotnik izročilu prejšnjih stoletij.

Kakor koli, *Rokopis iz Kokre* nam z najlepšimi kiticami Pesmi od gore Kalovarije prinaša iz daljne preteklosti kristale vzvišene kulture slovenske besede, ki je bila zmožna z največjo jedrnatostjo združiti drastičen opis trpljenja in milosrčno sočustvovanje z Jezusovo bolečino. Nekaterih teh najlepših kitic druge inačice

nimajo. V jedrnatosti njihovega sloga sta posebna slovesnost in vzvišenost starosvetne lepote te pasijonske pesmi. Ne vemo, iz katerega časa natanko prihaja k nam; toda vemo, da je namenjena daleč.

PESEM OD GORE KALOVARIJE¹

1

Pojmo pogledat mi,
en čudu se godi,
na hrib Kalovariji,
kaj tam gori gledajo.

2

Tam en velik križ stoji,
en človek na njemu visi,
trnovo krono ima,
mi prašajmo, kdo je ta.

3

Njegove svete roke
so perbite iz žebli,
noge so tudi tako
na križ perbite trdo.

4

Njegove svete oči
so zalite od krvi,
obraz ima zapluvan,
gvantec je od njega pobran.

5

Ves izgajžlan ima žvot,
Judje se delajo špot.
Mesu visi od kosti,
use je plavu od krvi.

¹ Na podlagi diplomatičnega prepisa Neže Gačnik kritično redakcijo pripravil M. O.

6

Ali še ti tega na veš?
To je Jezus iz nebes,
Sin Očeta nebeškiga,
ker trpi za grešnika.

7

O grešnik, poglej ga ti,
kaj on zdej za te trpi;
na stran je nagnu glavó,
krona ga vbode v ramó.

8

On na svetu vse stvari
lepo cira [krasi] inu živi;
ociran je zdej lepo
is svojo rudečo krvjo.

9

On vpije, žejen sem,
o moj grešnek, pojdi sem,
kaj ti mene zapustiš,
men' tako žejo sturiš.

10

Njega smrtna postlja
je ta tram tega križa;
za pijačo mo dado
žolč inu jeseh zmešano.

11

Predem s tega sveta gre
prosi za sovražnike:
Oča odpusti jem,
to, kaj delajo, na vedo.

12

Milo štimo ven spusti,
še k Očetu govori,
kaj me zapustiš toku,
sej je vse dopolnenu.

13

Mat pod križam stoji,
Joanesu jo izroči;
umrje z nagneno glavo,
kdo bo zgruntou žalost to?

14

Strila se je trda tema,
stresla se je ta zemlja,
trde skale pokajo,
vse stvari se jokajo.

15

Jezus na križu mrtu,
vender usmilenu odperu
je svoje svetu srce,
nej le grešnek noter gre.

16

Rezpete roke drži,
grešnek, tebe objeti želi;
če se ti k njemu spustiš,
vso pregreho zapustiš.
Amen.